

УДК 378.633:377.1

ЗМІСТ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ І ПОКАЗНИКИ ЇЇ ЯКОСТІ

Р.А.Кубанов

Анотація. У статті визначено ключові вимоги до організації процесу професійної підготовки студентів економічних спеціальностей; доведено, що ефективність оцінки кінцевих результатів освітнього процесу забезпечує порівнюваність результатів контролю з нормативними вимогами.

Ключові слова: професійна підготовка спеціалістів, професійна освіта, студенти економічних спеціальностей, економічна освіта, зміст економічної діяльності.

Аннотация. В статье определены ключевые требования к организации процесса профессиональной подготовки студентов экономических специальностей; доказано, что эффективность оценки конечных результатов образовательного процесса обеспечивает возможность сравнения итогов контроля учебной деятельности с нормативными требованиями.

Ключевые слова: профессиональная подготовка специалистов, профессиональное образование, студенты экономических специальностей, экономическое образование, содержание экономической деятельности.

Annotation. In the article key requirements are certain to organization of process of professional preparation of students of economic specialities; it is well-proven that efficiency of estimation of end-point of educational process provides compared of control results to the normative requirements.

Keywords: professional preparation of specialists, trade education, students of economic specialities, economic education, maintenance of economic activity.

Постановка проблеми в загальному вигляді. В умовах реформування вищої освіти, створення нового ринкового механізму господарювання та забезпечення конкурентоспроможності спеціалістів на ринку праці особливої актуальності набуває проблема підготовки випускників вищих навчальних закладів до професійної діяльності. Високі технології виробництва вимагають відповідного рівня освіченості, зміни підходів до методології викладання й контролю за якістю навчального процесу для організації професійної підготовки майбутніх фахівців економічних спеціальностей, оскільки упродовж п'яти років змінюється близько п'яти відсотків науково-теоретичних знань і майже двадцять відсотків вузькоспеціалізованих.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти підготовки фахівців економічних спеціальностей досліджували Н.В.Ткаленко і В.В.Федорченко [2], Г.О.Ковальчук [3], М.С.Головань [8]. Проте і сьогодні, незважаючи на значну увагу науковців до проблем ринку освітніх послуг, питання оцінки й розробки системи організації якісної професійної підготовки майбутніх фахівців економічних спеціальностей є остаточно нерозв'язаними і вимагають пошуку та застосування нових методів та підходів.

Метою статті є визначення сутності професійної підготовки студентів економічних спеціальностей та висвітлення її змісту, показників якості, контролю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно з освітньо-професійною програмою відповідного напрямку підготовки [1], професійна підготовка здійснюється під час вивчення наступних дисциплін: філософія, культурологія, психологія і педагогіка, фізичне виховання, українська мова, іноземна мова, правознавство, політологія, історія України, соціологія, безпека життєдіяльності, університетська освіта (цикл гуманітарної підготовки, загальний для всіх спеціальностей); політична економія, мікро- та макроекономіка, історія економіки та економічної думки, математика, економіко-математичне моделювання, економічна кібернетика, статистика, економіка підприємства, менеджмент, маркетинг, гроші та кредит, фінанси, бухгалтерський облік, економіка праці й соціально-трудові відносини, міжнародна економіка, національна економіка, регіональна економіка (цикл природничо-наукової та загальноекономічної підготовки, єдиний для всіх спеціальностей); бюджетна система, місцеві фінанси, соціальне страхування, фінансовий аналіз, податкова система, страхові послуги, фінансова діяльність суб'єктів підприємництва (цикл професійної підготовки для спеціальності «Фінанси»); інфраструктура товарного ринку, логістика, маркетингова товарна політика, промисловий маркетинг, маркетингова цінова політика, маркетингові дослідження, маркетингова політика комунікацій (цикл професійної підготовки для спеціальності «Маркетинг») [1, с. 15-21]. Для підготовки майбутніх фінансистів та маркетологів виділяється 240 кредитів (8640 год.), з яких 60 кредитів (2160 год.) – це дисципліни гуманітарної підготовки, 120 кредитів (4320 год.) – цикл природничо-наукової та загально-економічної підготовки, 60 кредитів (2160 год.) – дисципліни професійної підготовки.

Отже, вища економічна освіта охоплює чотири блоки дисциплін, які формують сучасний світогляд і зумовлюють потребу в постійному оновленні соціально-економічних знань, умінь, навичок: гуманітарний, природничо-науковий, загально-економічний і блок дисциплін професійної підготовки. Дисципліни, що входять у названі блоки, забезпечують комплексне багатоаспектне вивчення закономірностей економічної сфери суспільства. Н.В.Ткаленко і В.В.Федорченко [2] зазначають, що формування економічних знань реалізується через поєднання пізнавальних, теоретичних і практичних компонентів навчання. Причому пізнавальні компоненти створюють не тільки систему фінансових, технологічних, технічних, економічних і правових знань, а й визначають внутрішню культуру молоді, формують її готовність до свідомої гармонізації стосунків «людина – суспільство – природа – економіка». До теоретичних компонентів навчання належить світогляд і вміння творчо мислити, які створюють підґрунтя економічно доцільних і водночас соціально відповідальних рішень, дослідницьких навичок, практичних умінь. Практичні компоненти економічно освіченої людини становлять мотивацію та вміння постійно підвищувати компетентність і практично використовувати нові знання для вдосконалення та розвитку технічного, технологічного, фінансового, соціально-економічного, правового та іншого забезпечення організаційно-економічних і управлінських процесів; розвивати особистісний і колективний потенціал економічної діяльності на засадах соціального партнерства й соціальної відповідальності [2, с. 32]. Таким чином, професійна підготовка сучасних економістів передбачає розуміння ними закономірностей формування та розвитку відтворювальних процесів на макро- та мікрорівнях, у взаємозв'язку з розвитком політичних, культурних та інших суспільних процесів.

З метою організації ефективної професійної підготовки студентів економічних спеціальностей Г.Ковальчук [3] пропонує такі напрямки роботи зі студентами:

- забезпечення студентів теоретичними знаннями, необхідними для професійної діяльності в сучасних соціально-економічних умовах та достатніми для розвитку мотивів до практичної діяльності;
- забезпечення розвитку професійно-важливих умінь і якостей майбутнього фахівця через відповідну організацію навчально-виховної діяльності студентів, яка потребує активного прояву особистісних якостей тих, хто навчається;
- забезпечення становлення їхнього мінімально необхідного досвіду практичної діяльності та формування потреб у професійному самовдосконаленні [3, с. 80 – 81].

Важливим завданням викладацької діяльності в процесі професійної підготовки майбутніх економістів є визначення видів і форм контролю. Здійснюється не лише поточний і підсумковий контроль знань (залік або екзамен), а й проміжний – за модулями. Якщо студент недостатньо оволодів дисципліною на певному етапі, він може повернутися до опанованого ним навчального матеріалу чи продовжувати вивчення наступного. Студенти, які за результатами модульних та поточних контролів набрали з конкретних навчальних дисциплін не менше від встановленої мінімальної кількості балів, атестуються з цих дисциплін. Їм виставляється державна семестрова оцінка [4, с. 25]. Перехід на навчання в умовах кредитно-модульної системи актуалізував такий вид контролю, як тести. На думку

Н.Сергієнко, серед переваг тестового контролю можна назвати: уніфікованість та стандартизованість тестів; одночасне охоплення контролем усіх студентів; можливість робити зрізи успішності з меншою витратою часу [5, с. 256]. Тестування дозволяє об'єктивно оцінювати рівень знань, навичок і вмінь, а також їх можна однаковою мірою використовувати для поточного й підсумкового контролю. Позитивним чинником кредитно-модульного підходу є рейтингова система оцінювання знань студентів, сутність якої полягає в тому, що студент виконує всі види навчальних робіт у межах залікової одиниці, на основі чого виводиться підсумкова оцінка. Є помилковим урахування лише результатів підсумкового контролю. Студент отримує бали за кожний вид роботи певної залікової одиниці, а також за результати підсумкового контролю. Загальна оцінка виставляється згідно із сумарною кількістю балів як за всі види робіт у межах залікової одиниці, так і за результати підсумкового контролю. Рейтингова система передбачає як додавання, так і віднімання балів [6, с. 203].

Слід погодитися з Н.Сергієнко, що проблемним питанням й досі залишається частка поточного оцінювання в загальному підсумковому оцінюванні [5, с. 256]. У вищих навчальних закладах ця проблема вирішується по-різному. Ми вважаємо, що при 100-бальній системі оцінювання максимальна кількість балів, яку студент може отримати на іспиті, якщо складатиме його, повинна дорівнювати 30 балів, оскільки більшу частину балів студент повинен «заробити» протягом семестру. В кінці кожного семестру по спеціальностях і курсах обов'язково проводиться рейтинг студентів і визначаються місце й успіхи кожного за семестр. Обов'язковим є те, що студенти вже на початку семестру поінформовані про зміст навчального матеріалу, про критерії оцінювання їхніх знань, зокрема, скільки балів і за що вони можуть отримати під час поточних та підсумкових контрольних заходів.

Спираючись на сучасні дослідження [7; 8], слід підкреслити, що необхідно оцінювати не тільки знання студентів економічних спеціальностей.

Деякі дослідники (О.Дубасенюк, О.Вознюк [7]) вважають важливим аспектом формування особистості майбутнього фахівця становлення його Я-концепції, сфери самосвідомості, що також має бути враховано в процедурі оцінювання якості професійної освіти. У такому разі, оцінювання якості професійної освіти доцільно здійснювати за допомогою аналізу розвитку репрезентативних систем майбутніх фахівців. Крім того, ураховуючи перспективи підвищення якості професійної підготовки студентів, автори звертають увагу на таку особливість цієї підготовки, як динаміка морального зростання особистості, розвитку статусу творчої людини, застосування синергетичного принципу «талант – це сума талантів», яка потребує розробки в майбутньому нових перспективних напрямів обґрунтування критеріїв оцінювання, відповідних методик оцінювання якості та моніторингу якості професійної освіти.

Безумовно, в мінливих економічних умовах зростає роль професійно-особистісних якостей, що забезпечують конкурентоспроможність на ринку праці, успішність у професійній самореалізації, кар'єрі – загальна компетентність, мобільність, висока працездатність, ініціативність, працьовитість, комунікабельність, здатність до неперервного навчання. У сучасних умовах оцінювання якості професійної підготовки фахівця, на погляд М. Голованя [8], повинно здійснюватися за такими показниками, які б відповідали якісним характеристикам моделі сучасного фахівця, що має наступні групи якостей:

1) професійні: високий професіоналізм; здатність до професійної адаптації; здатність до післядипломної освіти (підвищення кваліфікації); здатність до інтеграції з фахівцями суміжних і інших спеціальностей; здатність до проектної діяльності; системне бачення виробничих процесів;

2) особистісні: розуміння сутності й соціальної значущості своєї спеціальності; дотримання етичних і правових норм; наявність аксіологічних устремлінь (ідеалів, цінностей, пріоритетів, мотивацій); знання законів міжособистісного спілкування й уміння використовувати їх на практиці; здатність приймати рішення й нести за них відповідальність; наявність таких якостей як справедливість, людяність, співчуття, готовність прийти на допомогу, єдність слова і справи, любов до родини; наявність власного соціального й виробничого досвіду, здатність враховувати в роботі чужий досвід; невиробничі резерви особистості (дотримання законів валеології, працездатність, уміння створити сприятливий психологічний клімат у колективі, участь у суспільному житті, патріотизм, почуття корпоративності, уміння переключатися з одного виду діяльності на інший);

3) творчі (креативні): творче ставлення до роботи; володіння евристичними методами й практичними навичками розв'язання творчих завдань; здатність узагальнювати й робити висновки; здатність планувати й прогнозувати; володіння методикою пошуку ефективних способів розв'язання проблем, уміння контролювати хід розв'язання; наявність естетичних потягів та ідеалів [8, с. 57].

Варто враховувати, що формування особистості відбувається в процесі впливу на неї соціокультурного середовища. Тому для формування яскравої, творчої, високорозвиненої особистості

студента вкрай важливе створення у вищому навчальному закладі професійно спрямованого середовища. Луганський національний університет імені Тараса Шевченка орієнтується в своїй діяльності на якісну професійну підготовку фахівців, що відповідають вимогам ринку праці. Сучасний фахівець, у нашому розумінні, здатний успішно вирішувати виробничі питання в мінливих економічних ситуаціях ефективними методами. Успіхів на сучасному ринку праці може досягти тільки той, хто готовий до змін, комунікабельний, здатний до постійного відновлення знань, підвищенню кваліфікації, має знання із суміжних галузей, володіє високими особистісними якостями й міцним фізичним здоров'ям. У зв'язку з цим, головним завданням вищої освіти є підготовка фахівців, які легко навчаються, швидко пристосовуються до умов, що змінюються, до змісту праці, зацікавлені в неперервній освіті й удосконаленні.

Вивчивши й проаналізувавши запити замовників фахівців економічного профілю, в університеті розроблені основи концепції розвитку освітньої програми, що удосконалюється й уточнюється, деталізовані особистісні якості й система знань, умінь і навичок, які повинні мати фахівці, і відповідно до цього на різних кафедрах викладачами розробляється багаторівнева система показників якості професійної підготовки студентів економічних спеціальностей.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок. Таким чином, навчально-виховний процес у вищому економічному навчальному закладі повинен спрямовуватись на формування випускника як особистості з високими інтелектуальними, організаторськими здібностями, здатної до постійного саморозвитку, швидкої адаптації до змін у суспільстві, тим самим підвищуючи його конкурентоспроможність на ринку праці. Він повинен знати основні категорії економічної науки, теоретичні основи й закономірності функціонування економіки; розуміти механізми й принципи прийняття й реалізації економічних та управлінських рішень на мікро- і макрорівнях.

Оцінювання якості професійної підготовки відбувається в умовах функціонування кредитно-модульної системи, викладачу необхідно здійснювати постійний пошук нових форм і методів вдосконалювання контролю й оцінювання знань, умінь та навичок майбутніх економістів. Вважаємо, що існує чимало варіантів та можливостей вибору підходів до оцінювання якості вищої освіти залежно від висунутої мети й розуміння, що саме робить освіту якісною для зацікавлених сторін. Зокрема, найбільшої об'єктивності оцінка якості професійної підготовки майбутніх фахівців набуде за умови використання сукупності різних підходів, що сприятиме розробці достатньо універсальних критеріїв оцінювання, які містять в собі спільні вимоги щодо якості підготовки фахівців для всіх галузей знань, і слугуватиме ґрунтовною теоретичною основою оцінювання якості підготовки фахівців у вищих навчальних закладах, забезпечуватиме надійність та валідність одержаних результатів. Наприклад, оцінювання якості професійної підготовки фахівця може здійснюватися за такими показниками, які б відповідали якісним характеристикам моделі сучасного фахівця (аналіз розвитку професійних, особистісних, творчих груп якостей у студентів за допомогою методу експертних оцінок).

Отже, рівень знань випускників, їхня морально-етична і соціальна зрілість є визначальними чинниками успішного навчання у ВНЗ. Тому система управління якістю професійної підготовки майбутніх економістів у ВНЗ повинна мати комплексний характер, охоплювати всі стадії навчання, включно з довузівською підготовкою, безпосереднє навчання у вищій і закінчуючи супроводом випускників у сфері їх використання на виробництві.

У подальших дослідженнях буде розроблена й описана комплексна система оцінювання якості професійної підготовки студентів економічних спеціальностей.

Література

1. Освітньо-професійна програма підготовки бакалавра за спеціальностями напряму 0501 «Економіка і підприємництво»: офіційне видання / А. Ф. Павленко та ін. – К. : Аспект-Поліграф, 2006. – 126 с.
2. Ткаленко Н. В. Проблеми підготовки сучасних економістів у системі вищої освіти України / Н. В. Ткаленко, В. В. Федорченко // Науковий вісник Чернігівського державного інституту економіки і управління : зб. наук. пр. Серія 1: Економіка. – Чернігів : ЧДІЕУ, 2011. – № 3. – С. 31 – 35.
3. Ковальчук Г. О. Активізація навчання в економічній освіті / Г. О. Ковальчук. – К. : КНЕУ, 2003. – 298 с.
4. Васюк О. Організація кредитно-модульної системи навчання у вищій школі / О. Васюк, В. Кустов // Вісник Книжкової палати. – 2009. – № 9. – С. 24 – 25.
5. Сергієнко Н. С. Особливості кредитно-модульної системи при вивченні іноземної мови у вищому навчальному закладі / Н. С. Сергієнко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі : зб. наук. пр. / Класич. приват. ун-т ; [голова ред. ради Монаєнко А. О. ; редкол.: Сущенко Т. І. (голов. ред.) та ін.]. – Запоріжжя, 2009. – Вип. № 5. – С. 254 – 259.
6. Савелова М. О. Інтеграція системи освіти України у світовий освітній простір. Впровадження кредитно-модульної системи навчання / М. О. Савелова // Науковий вісник Дипломатичної академії України : зб. наук. пр. ;

- ред. В. Г. Ціватий. – К. : ДАУ при МЗС України, 2012. – Вип. 18 : Реструктуризація глобального простору: історичні імперативи та виклики. Спецвипуск. – С. 200 – 204.
7. Дубасенюк О. Проблема оцінювання якості професійної освіти в умовах суспільних трансформацій / О. Дубасенюк, О. Вознюк // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції [«Моніторинг якості освіти: теорія та практика»], (Київ, 16 – 17 грудня 2009 р.) ; редкол.: В. О. Огнев'юк, Л. Л. Хоружа та ін. – К. : КМПУ імені Б. Д. Грінченка, 2009. – С. 72 – 76.
8. Головань М. С. Методологічні та практичні аспекти забезпечення якості освіти в економічному вузі / М. С. Головань // Теорія та методика навчання фундаментальних дисциплін у вищій школі : зб. наук. пр. – Кривий Ріг : Видавничий відділ НМетАУ, 2004. – С. 56 – 60.